

צער בעלי חיים הרב מואיז נבון

במדבר פרק כב ... (לא) וַיִּגַל יִקְנֹק אֶת עֵינָיו בְּלֵעָם וַיִּרְא אֶת מַלְאֲךְ יִקְנֹק נֹצֵב בְּדֶרֶךְ וַחֲרָבוֹ שְׁלָפָה בְּיָדוֹ וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְאַפָּיו: (לב) וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַלְאֲךְ יִקְנֹק עַל מַה הִפִּית אֶת אֶתְנֶךָ זֶה שְׁלוֹשׁ רַגְלִים הִנֵּה אֲנִכִי יִצְאָתִי לְשֹׁטֶן כִּי יָרַט הַדֶּרֶךְ לְנַגְדִי:

~ דאוראיתא ~

ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק יז

... אמרם [חז"ל]: צער בעלי חיים דאורייתא, מאמרו "על מה הכית את אתונך וגו'", הוא על דרך ההשלמה לנו, שלא נלמד מדת האכזריות ולא נכאיב לבטלה ללא תועלת, אבל נכון אל החמלה והרחמנות, ואפילו באיזה בעלי חיים שיזדמן, אלא לעת הצורך, "כי תאוה נפשך לאכול בשר", לא שנשחט על דרך האכזריות או השחוק.

רש"י מסכת שבת דף קכח עמוד ב

צער בעלי חיים דאורייתא - שנאמר [פי תרצה חמור שנאך רבך תחת משאו וחדלת מעזב לו] עזב תעזב עמו (שמות כג: ה)... [וכתיב עזוב תעזוב עמו, כלומר עזרהו, מלשון ויעזבו ירושלים [נחמיה ג', ח'], שהוא לשון חוזק. - ספר החינוך פ].

בית הבחירה למאירי מסכת בבא מציעא דף לב עמוד ב [מנחם מאירי 1249-1315, צרפת]

ממה שראינו במשנתנו שהחמירה תורה בפריקה יותר מבטעינה [מאירי על המשנה: מצוה מן התורה לפרוק פירשו בגמרא לפרוק בחנם מתוך שיש כאן צער בעלי חיים ואין משהין להתנות על השכר {אבל לטעון אפשר בשכר}] למדנו על צער בעלי חיים שאנו מוזהרים עליו מן התורה בכל מקום ואף על פי שפשוטו של מקרא לא ראינו בו חלוק בין פריקה לטעינה מ"מ כבר כתבה תורה בפירוש "לא תחסום שור בדישו" (דב' כה: ד). ויש חולקין לפסוק צער בעלי חיים דרבנן ומביאין ראיה לדבריהם ממסכת שבת פרק מי שהחשיך שנאמר שם שהוא מדרבנן ומ"מ גדולי הפוסקים פסקו בפרק מפנין שהוא דאורייתא ...

הגהות חתם ספר (ב"מ לב): [משה סופר, 1762-1838, גרמניה]

תהלים (קמה: ט) טוב יקנך לכל ורחמיו על כל מעשיו [על בני אדם להדמות ה'].

רמב"ם הלכות דעות פרק א הלכה ו

"והלכת בדרכיו" כך למדו בפירוש מצוה זו, מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון, מה הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום, מה הוא נקרא קדוש אף אתה היה קדוש, ועל דרך זו קראו הנביאים לאל בכל אותן הכנויין אך אפים ורב חסד צדיק וישר תמים גבור וחזק וכיוצא בהן, להודיע שהן דרכים טובים וישרים וחייב אדם להנהיג עצמו בהן ולהדמות אליו כפי כחו.

~ טעם המצווה ~

ספר החינוך מצוה פ - מצות פירוק משא

משרשי המצווה, ללמד נפשנו במידת החמלה שהיא מידה משובחת, ואין צריך לומר שחובה עלינו לחמול על האיש המצטער בגופו, אלא אפילו המצטער באבידת ממנו מצוה עלינו לחמול עליו ולהצילו.

ספר החינוך מצוה תקצו - שלא לחסום בהמה בשעת מלאכה

משרשי המצווה ללמד עצמנו להיות נפשנו נפש יפה בוחרת היושר ומדבקת בו ורודפת אחר החסד והחמלה, ובהרגילנו אותה על זה אף על הבהמות שלא נבראו רק לשמשנו לחוס עליהן לחלק להן חלק מייגיעת בשרן, תקח לה הנפש דרכה בהרגל זה להטיב אל בני אדם ולשמור אותם [ולא למנוע מהם] בשום דבר שראוי להם ולשלם שכרם ככל אשר יעשו טוב ולהשביעם מאשר ייגעו בו, וזה הדרך ראוייה ילכו בה עם הקודש הנבחר.

~ לתועלת בני אדם ~

ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק יז

ההשגחה האישית נמצאת בבני אדם, אמנם שאר אישי בעלי חיים הענין בהם כמו שיראה אריסטו באין ספק [ז"א: שאר בעלי חיים בלתי מושגח בהן רק במין ההשגחה], ומפני זה היתר שחייבתם מותרת וגם מצווה בה, והותר להשתמש בהן בתועלותינו ככל אשר נרצה.

שולחן ערוך אבן העזר ה: יז [רמ"א 1525-1572, פולניה]

הגה: ... כל דבר הצריך לרפואה או לשאר דברים, לית ביה משום איסור צער בעלי חיים ...

בראשית פרק א פסוק כח

וַיִּבְרַךְ אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכַבְּשֶׁהָ וַיְרֹדוּ בְדִגְתַּי הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיַּת הָרֶמֶשׂת עַל הָאָרֶץ :

בראשית פרק ט

(א) וַיִּבְרַךְ אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֶת בְּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ : (ב) וּמוֹרָאֲכֶם וְחַתְכֶם וַיְהִי עַל כָּל חַיַּת הָאָרֶץ וְעַל כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם כָּכָל אֲשֶׁר תִּרְמַשׁ הָאֲדָמָה וּבְכָל דְּגֵי הַיָּם בְּיַדְכֶם נִתְּנוּ :

תוספות מסכת בבא מציעא דף לב עמוד ב

מדברי שניהם נלמד צער בעלי חיים דאורייתא - וא"ת א"כ אמאי עוקרים על המלכים [רש"י]: בהמה הגידו לבד שעל פרסותיה עוקר וחותר אפוגרימ"ט בלע"ז]. ... (ע"ז דף יא.) וי"ל משום דכבוד מלך ונשיא עדיף ...

תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף יג עמוד ב

מתני'. אלו דברים אסורים למכור לעובד כוכבים: אצטרובליו, ובנות שוח, ופטורות, ולבונה, ותרנגול הלבן; רבי יהודה אומר: מותר למכור לו תרנגול לבן בין התרנגולין; ובזמן שהוא בפני עצמו - קוטע את אצבעו ומוכרו לו, לפי שאין מקריבים חסר לעבודת כוכבים. ...

שו"ת בנין ציון סימן קח [יעקב אטלינגר, 1798-1871, גרמניה]

הרמ"א אעה"ז סי' ה' שכל דבר שצריך לרפואה או לשאר דברים לית ב"י משום צער בעל החיים שאו"ה שממנו נובע דין זה לא התיר רק היכא שיש צורך משום רפואה אפילו לחולה שאין בו סכנה אבל משום ריוח ממון לא מצאנו שהתיר ושגם ממה דאמר ר' יהודה בע"ז פרק קמא במוכר תרנגול לבן שקוטע אצבעו אין רא"י דאפשר דס"ל כריה"ג צער בעה"ח דרבנן אבל למ"ד דאורייתא לא הותר והאריך בזה...

פרי מגדים או"ח משבצ"ז סימן תסח ס"ק ב [יוסף תאומים, 1727-1792, פולניה/גרמניה]

נשאלתי, אחד היה לו עופות שקורין רא"פ הינר הולכין בגנה, ומתירא שלא יפרחו לחוץ, אי שרי לקוץ עצם קטן בכנפים שלא יפריחו, או לאו. והשבתי ע"י עצמו יראה לאסור, דצער בעלי חיים במקום שאין צורך גדול אסור.

~ לפנים משורת הדין ~

[המשד] שולחן ערוך אבן העזר ה:יז

הגה: ... ולכן מותר למרוט נוצות מאוונות חיות, וליכא למיחש משום צער בעלי חיים (מהרא"י סי' ק"ס /ק"ה). ומ"מ העולם נמנעים דהוי אכזריות.

תרומת הדשן פסקים וכתבים סימן קה [ישראל איסרלין, מהרי"א, 1390-1460, גרמניה]

אם למרוט נוצות לאוונות חיים, אי דומה לגיזת כבשים או אי הוה צער בעלי חיים? גם לחתוך לשון העוף כדי שידבר, ואזנים וזנב מכלב כדי ליפותו, נראין הדברים דאין אסור משום צער בעלי חיים אם הוא עושה לצורכיו ולתשמישיו. דלא נבראו כל הבריות רק לשמש את האדם, ... ומתוך הלין ראיות הוה נראה קצת דליכא איסור בכה"ג, אלא שהעולם נזהרים ונמנעים, ואפשר הטעם לפי שאינו רוצה העולם [לנהוג] מדות אכזריות נגד הבריות, שיראים דילמא יקבלו עונש על ככה. כדאשכחן פ' הפועלים /ב"מ פה ע"א/ גבי רבינו הקדוש בההוא עגלא ...

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף פה עמוד א [עם תרגום קל]

עגלא דהוה קא מביאים ליה לשחיטה, אזל תליא לרישיה בכנפיה דרבי, וקא בכי. אמר ליה: זיל, לכך נוצרת. אמרי: הואיל ולא קא מרחם - ליתו עליה יסורין. ועל ידי מעשה הלכו - יומא חד הוה מכבדת אמתיה דרבי ביתא, הוה משליכה בני חולדה וקא מכבדת להו, אמר לה: תניחי אותם, כתיב +תהלים+ ורחמיו על כל מעשיו. אמרו: הואיל ומרחם - נרחם עליה.

.... ואף על גב דהיתר גמור הוא לשחוט העגל לאכילתו, אפ"ה נענש וקבל יסורין על ככה. אח"כ הגידו לי שנמצא כן בפסקי ר"י בפ"ק, ועוד דליכא איסור צער בעלי חיים אא"כ דאין לו ריוח והיינו דלעיל.

~ לכוף יצרו ~

רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק יג הלכה יג

הפוגע בשנים אחד רובץ תחת משאו ואחד פרק מעליו ולא מצא מי שיטעון עמו, מצוה לפרוק בתחילה משום צער בעלי חיים ואחר כך טוען, במה דברים אמורים בשהיו שניהם שונאים או אוהבים, אבל אם היה אחד שונא ואחד אוהב מצוה לטעון עם השונא תחילה כדי לכוף את יצרו הרע.

מנחת חינוך מצוה פ

... והנה סברת הש"ס אף דצב"ח דאורי"י מ"מ לכוף יצרו עדיף נוכל להטעים עפ"י סי' הנ"י שהבאתי לעיל דצב"ח הותר לצורך ב"א ואם לצורך הגוף הותר כ"ש לצורך הנפש ומותר לצער אפי' בקו"ע ומכ"ש בשוא"ת.